[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

تحلیل شاخص‌های اقتصادی مؤثر در تحولات کارکرد مسکن روستایی(مطالعه موردی: دهستان غنی بیگلو، شهرستان زنجان)

بهروز محمدی یگانه *، مهدی چراغی **، محمدکاظم جمشیدی ***، مائده امامی ****

تاریخ دریافت مقاله: 1395/02/02
تاریخ پذیرش مقاله: 1395/06/26

چکیده

مسکن به‌عنوان عمده‌ترین و مهم‌ترین جزء بافت کالبدی روستا است که درگذر زمان و هماهنگ با دگرگونی‌های اجتماعی، اقتصادی و گسترش امکانات و فناوری‌های نوین اطلاعاتی با تحول کارکرد همراه بوده است. در حال حاضر تحولات و دگرگونی‌های کالبدی در روستاها با فرهنگ و اقتصاد روستایی هماهنگ نبوده و موجب ایجاد ناسازگاری‌های اقتصادی-اجتماعی و تغییر در کارکرد این فضاهای زیستی و به‌ویژه مسکن روستایی شده است. یکی از عوامل مؤثر در تحولات کارکرد مسکن روستایی شاخص‌های اقتصادی است. بر این اساس تحقیق حاضر به بررسی شاخص‌های اقتصادی مؤثر در تحولات کارکرد مسکن روستایی در دهستان غنی بیگلو شهرستان زنجان و در ابعاد معیشتی، تدارکاتی، اقتصادی، اجتماعی و زنان پرداخته است. به این جهت سوالات تحقیق این است که وضعیت کارکردهای مسکن در محدوده مطالعه چگونه است؟ و کدام شاخص‌های اقتصادی در تحولات کارکرد مسکن روستایی تأثیرگذار بوده‌اند؟ تحقیق حاضر از نظر نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش توصیفی- تحلیلی است. ابزار گردآوری اطلاعات شامل روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه) است. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل خانوارهای روستاهای دهستان غنی بیگلو، بخش زنجان رود پایین، استان زنجان است. این دهستان طبق سرشماری سال 1390 دارای 31 روستای دارای سکنه، 2358 خانوار و 8413 جمعیت است. براساس فرمول کوکران از 2358 خانوار، تعداد 330 خانوار به‌عنوان حجم نمونه جهت تکمیل پرسشنامه انتخاب شدند. جهت بررسی کارکردهای مسکن روستایی از 43 شاخص در 5 بعد معیشتی، تدارکاتی، اقتصادی، اجتماعی و زنان و برای بررسی شاخص‌های اقتصادی مؤثر در مسکن روستایی از 14 شاخص و به‌صورت طیف لیکرت استفاده شده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی انجام شده است. نتایج توصیفی تحقیق نشان می‌دهد بالاترین میانگین کارکرد مسکن مربوط به کارکرد زنان با میانگین 2.62 و کمترین میانگین مربوط به شاخص تدارکاتی مسکن با میانگین 1.46 است. همچنین نتایج استنباطی نشان می‌دهد شاخص‌های اقتصادی متراژ مسکن، وسیله نقلیه، تعداد دام، مالکیت باغ، سابقه دریافت اعتبارات، نوع شغل و درآمد و درصد درآمد به‌دست آمده از بخش غیر کشاورزی در تحولات کارکرد مسکن روستایی دارای رابطه معنادار و مؤثر است. بنابراین روند کنونی تحولات کارکردی مسکن روستایی کاهش تولیدات مرتبط با مسکن در این نواحی را به‌همراه خواهد داشت.

واژگان کلیدی: توسعه روستایی، کارکرد مسکن، مسکن روستایی.

* دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه زنجان.
** دانش‌آموخته دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران.mahdicharaghi@yahoo.com
*** دانش‌آموخته دکترای جغرافیا.
**** دانشجوی کارشناسی‌ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زنجان.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

مقدمه

مسکن در نواحی روستایی درگذر زمان و هماهنگی با دگرگونی‌های اجتماعی، اقتصادی و گسترش امکانات و فناوری با تحول همراه بوده است. این تغییرات در شکل، طراحی، مصالح و دانش ساخت‌وساز مساکن است و باعث شده که مساکن روستایی جدید با الگوهای سنتی و بومی تفاوت بسیاری داشته و بیش از آنکه روستایی باشد مشابه الگوهای مسکن شهری گردد (پرواز،1390: 4). این امر سبب شده است تا علاوه بر تغییر شکل ظاهری مسکن، عملکرد فضاها و به‌دنبال آن کارکرد نیز دگرگون شود. بدین ترتیب که بعضی از فضاها کارکرد جدیدی به خود گرفته و برخی از فضاها کارکرد خود را از دست داده و متروک شده‌اند. بر همین اساس وقتی عنصر اصلی بافت (مسکن) روستا دچار ناپایداری شود بافت اصلی روستا را متأثر از خود می‌سازد (سعیدی و امینی، 1389، 5).

طرح مسئله

«مسکن روستایی به‌عنوان اصلی‌ترین عنصر کالبدی فضا به نحوی آشکار بازتاب روابط کالبدی - فضایی و مناسبات اجتماعی - اقتصادی و نیز تأثیرات فرهنگی درگذشته، حال و روند آتی آن به‌شمار می‌رود» (سعیدی و امینی، 1389، 7)؛ که در اثر فرایندهای حاصله از «چرخه حیات» با تکیه بر شرایط، طی دهه‌های اخیر با ورود مدرنیزاسیون و همگام با اجرای طرح‌های نوسازی، تحول‌خواهی روستاییان و تلاش برای توسعه و بهزیست نمودن محیط زندگی از فضای سنتی و کالبد قدیمی خود خارج و به‌سرعت پذیرای دگرگونی‌ها شدند. از این‌رو می‌بایست فضای روستاها به‌ویژه کالبد، بدنه و شکل مساکن و منازل روستاییان به‌منظور هماهنگ شدن با وضعیت اقتصادی-اجتماعی پیش‌آمده در تبعیت از گسترش استفاده از فنّاوری‌های نوین به‌منظور جوابگویی به نیاز ساکنان این سکونتگاه‌ها و همچنین فراهم نمودن زمینه‌های رشد و توسعه، تغییر یابند (طالب و عنبری، 1384).

طی چند دهه اخیر، روندهای نوجویی در عرصه‌های اجتماعی - اقتصادی از دیگر سو، زمینه دگرگونی‌هایی در محیط‌های روستایی شده است، هرچند این تحولات و دگرگونی‌ها اغلب منشأ برون‌زا دارند و به‌واسطه رخدادهای بیرونی در سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و جهانی پدیدار شده و می‌شوند. با این‌حال، جلوه‌های گوناگون این دگرگونی‌ها به صور مختلف و در زمینه های متنوع، به‌ویژه ابعاد کالبدی تجلی یافته است (سعیدی،1391: 18-1). مسکن از مهم‌ترین عوامل تشکیل‌دهنده بافت روستایی است که متأثر از عوامل طبیعی و انسانی است. بنابراین هرگونه تغییر در شرایط طبیعی و انسانی، به طرق مختلف در مسکن تجلی می‌یابد. روستاهای محدوده مورد مطالعه همچون بسیاری از روستاهای کشور، با چنین روندهایی درگیر است. برخی از آن‌ها با دگرگونی کالبدی، کارکردهای پیشین خود را کنار نهاده و کارکردهای تازه‌ای یافته‌اند. سوالاتی که در این تحقیق مطرح می‌شود این است که:

وضعیت کارکردهای مسکن در محدوده مطالعه چگونه است؟

کدام شاخص‌های اقتصادی در تحولات کارکرد مسکن روستایی تأثیرگذار بوده‌اند؟

در این ارتباط برای شناخت عینی از مقوله تحولات کارکرد مسکن تعدادی از مطالعات خارجی و همچنین مطالعاتی که در ایران به انجام رسیده مورد بررسی قرار گرفته است (جدول شماره1).

روش شناسی تحقیق

تحقیق حاضر ازنظر نوع کاربردی و ماهیت توصیفی-تحلیلی، ابزار گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه)، جامعه آماری تحقیق حاضر خانوارهای روستاهای دهستان غنی بیگلو، بخش زنجانرود پایین، استان زنجان می‌باشد. این دهستان طبق سرشماری سال 1390 دارای 31 روستای دارای سکنه، 2358 خانوار و 8413 جمعیت می باشد. براساس

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

فرمـول کـوکران از 2358 خـانوار، تعـداد 330 خـانوار به‌عنوان حجـم نمونـه انتخـاب و نمونـه‌هـا بـه‌صـورت تصادفی در سـطح روسـتاها انتخـاب شـدند. تجزیـه و تحلیل اطلاعات با استفاده از آمار توصـیفی و اسـتنباطی انجام شد. در تحقیق حاضر جهت بررسـی کارکردهـای مسـکن روسـتایی از 43 شـاخص در 5 بعـد معیشـتی، تدارکاتی، اقتصـادی، اجتمـاعی، زنـان و بـرای بررسـی شاخص‌های اقتصادی مؤثر در مسکن روستایی از 14 شاخص که در منابع پیشینه تحقیق مـورد بررسـی قـرار گرفته‌اند، به‌صورت طیف لیکـرت اسـتفاده شـده اسـت (جدول شماره 2).

دهستان غنـی بیگلـو از ′38 و °47 تـا ′11 و °48 درجـه طول شرقی و ′45 و °36 تا ′33 و °36 درجه عرض شمالی قرار گرفته است (تصویر شماره 1).

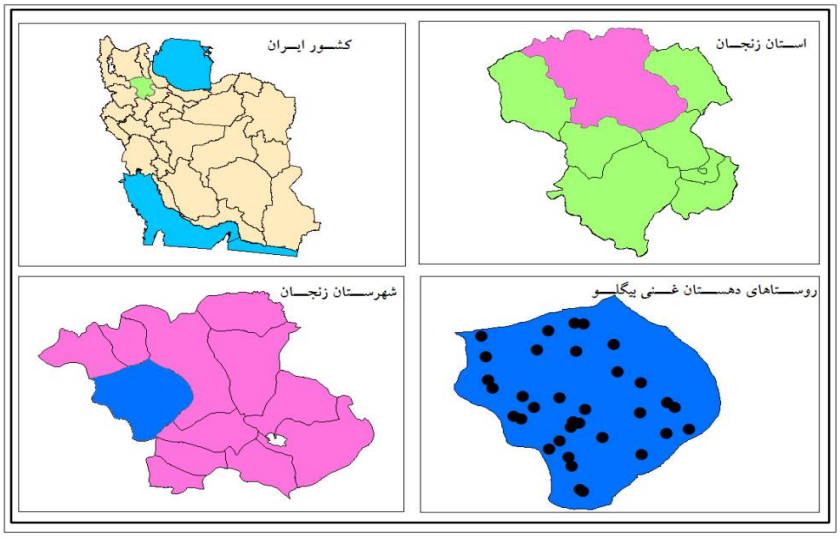
نام و سال	عنوان	یافته‌ها
خاکپور، شیخ مهدی (1390)،	"بررسی تأثیر فرهنگ و تغییرات اجتماعی بر مسکن روستایی گیلان"	ساختار هر جامعه با توجه به ماهیـت خـود در معـرض تغییـر و تحـولات اسـت بـدین ترتیـب مشاهده تغییرات در روستا در پی دگرگونی هنجارهای اجتماعی امری طبیعی است.
سعیدی، احمدی (1390)	"شهرگی و دگردیسی ساختاری –کارکردی خانه‌های روستایی موردی روستاهای پیرامون شهر زنجان	روستاها و عناصر کالبدی آن‌ها دچار تغییر و تحول شـده و تحـول در شـکل و کـارکرد مسـاکن روستایی پیرامون شهرها از جمله این دگرگونی‌هاست.
اژدهایی و رستمعلی زاده (1391)	" اثرات وام مسکن روستایی در تغییرات زندگی روستایی"	وام مسـکن روسـتایی و تـأثیرات کالبـدی، اقتصـادی، اجتمـاعی و فرهنگـی در شـیوه زنـدگی و معیشت روستائیان داشته است.
محمدی یگانه و همکاران (1392)	"نقش اعتبارات بهسازی مسکن بر کیفیت زندگی در نواحی روستایی"	تأثیرات مثبت اعتبارات در بعد کالبدی و زیست‌محیطی و گسترش اعتبارات در بعد اشـتغال‌زایـی و کارآفرینی کیفیت زندگی روستاییان را بهبود بخشیده است.
عنابستانی و همکاران (1391)	"بررسی نقش اعتبارات بر تغییر الگوی مسکن در نواحی روستایی"	ارائه اعتبارات باعث تغییر در مصالح ساخت مسکن و کارکرد آن شده است.
صیدایی و قاسمیان (1391)	" بررسی روند تغییرات کارکردی خانه‌های روستایی "	تغییر دیدگاه‌های اقتصادی از بخـش کشـاورزی بـه صـنعت و خـدمات بـه‌صـورت مجموعـه‌ای مرتبط با یکدیگر در تغییرات کارکردها مؤثر بودند.
سعیدی و احمدی (1392)	"نوسازی مسکن دگرگونی ساختاری-کارکردی خانه‌های روستایی"	اجرای طرح‌های بهسازی و نوسازی ساخت مساکن جدید با سبک معمـاری شـهری و همچنـین منجر به دگردیسی در فعالیت‌های معیشتی خانوارهای روستایی شده است.
عینالی و همکاران(1394)	"اثرات بهسازی مسکن در تحولات کارکرد اقتصادی مساکن روستایی"	کارکرد اقتصادی مساکن روستایی در روستاهای نمونه، عمدتاً از شکل سنتی اقتصاد روسـتایی بـه اشکال متنوع و جدید و عمدتاً خدماتی در حال گذر است.

ج 1. برخی از مطالعات موجود در زمینه تحولات کارکرد مسکن روستایی.

شاخص	گویه
معیشتی و تولیدی	نگهداری طیور- نگهداری دام-استفاده از انبار علوفه و مواد غذایی- استفاده از کارگاه صنعتی و دستی (رشته بری....)- تولید برخی میوه و سبزی‌ها.
تدارکاتی	تهیه مواد لبنی- آماده‌سازی مواد غذایی- تبدیل برخی مواد خوراکی (خشک‌کردن، شور کردن، کمپوت کردن و...)- پخت غذا برای کارگران (نیروی کار مزرعه خانوادگی)- ساخت یا تعمیر ابزارآلات برای فعالیت‌های تولیدی.
اجتماعی	برگزاری جلسات خویشاوندی- برگزاری جلسات روستا- برگزاری جلسات بانوان- برگزاری مراسم عزاداری- برگزاری مراسم عروسی.
اقتصادی	الگوی فعلی رسیدگی به دام‌ها (چرای دام- دادن علوفه- دوشیدن شیر- تمیز کردن جای دام‌ها- تهیه فراورده‌های دامی- تهیه سوخت از فضولات دامی)- امکان کار در مزرعه (در مرحله کاشت و داشت و برداشت)- امکان کار در باغات (در مرحله کاشت و داشت و برداشت) نگهداری بذر- پرورش طیور- تولید صنایع دستی-تبدیل و آماده‌سازی مواد غذایی- مدیریت امور اقتصادی خانواده- مشارکت زنان در کارهای کشاورزی- سهم زنان در فعالیت‌های غیر از خانه‌داری- ماشینی شدن کشاورزی- انجام فعالیت‌هایی غیر از خانه‌داری.
زنان	تسهیل در رسیدگی به امور منزل- تمیز کردن منزل و فضای مسکن- نظارت بر امور فرزندان (تربیت و تحصیل)- آشپزی و پخت غذا پخت نان- تعمیرات منزل (نقاشی و تعمیر ...)-خرید مایحتاج خانواده.

ج 2. شاخص‌های کارکرد مسکن روستایی.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

ت 1. موقعیت منطقه مورد مطالعه در کشور.

مبانی نظری

مفهوم مسکن، محدود به سرپناه نیست. این مفهوم علاوه بر مکان فیزیکی، کل محیط مسکونی را در برگرفته و شامل تمامی خدمات و تسهیلات ضروری مورد نیاز برای بهتر زیستن خانواده و نیز حق تصرف نسبتاً طولانی و مطمئن برای استفاده کننده آن است (نصیری، 1386: 2، و بدری و موسوی، 1389: 4 و رکفورد ،2010: 3 و پارک ،2005). مسکن مشتمل بر رفع نیازهای مالی به‌عنوان نمایش وضعیت اقتصادی و اجتماعی افراد است. با این‌حال مسکن عامل اصلی جامعه‌پذیری افراد نسبت به جهان و کالایی عمده و تعیین‌کننده در سازمان اجتماعی فضا است که در شکل‌گیری هویت فردی و روابط اجتماعی و اهداف جمعی افراد نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای دارد (شورت، 2006: 199). مسکن به‌عنوان عمده‌ترین جزء از اجزای بافت کالبدی روستا است که در شکل‌گیری ساختار کالبدی و هویت ساخت‌وساز روستاها، نقش اساسی داشته، به‌عنوان نمادی از چگونگی تعامل ارتباط انسان با محیط پیرامون خویش و برحسب شرایط زمانی-مکانی (به‌ویژه تاریخ، فرهنگ و شرایط اجتماعی-اقتصادی)، در هر منطقه شکل گرفته و نشان‌دهنده نوع فعالیت‌های گوناگون در ابعاد اقتصادی، نگرش اجتماعی و فرهنگی روستاییان و چگونگی تحول و استفاده فناوری و نهایتاً سطح درآمد و معیشت ساکنان آن است (سرتیپی‌پور،1388: 16 و حسینی ابری،1382: 28).

مسکن از دیدگاه اقتصادی نوعی کالا است و به‌عنوان یک کالای اقتصادی از یک‌سو، مسکن کالای مصرفی است که پس از غذا و پوشاک مهم‌ترین نیاز اساسی بشر است و گران‌ترین کالای ضروری خانوار تلقی می‌شود و از سوی دیگر، به‌عنوان کالای غیرمنقول بادوام، کالایی سرمایه‌ای است که سرمایه‌گذاری در آن، بزرگ‌ترین بخش دارایی خانوار به‌شمار می‌رود و علاوه بر خانوار، برای بنگاه‌های اقتصادی نیز جذابیت بالایی دارد (ناجی و همکاران، 1389، 7).

این امر سبب شده است خانواده‌ها با الزامات اقتصادی و دشواری‌های زیستی فراوانی که به‌خصوص امروزه با

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

آن مواجه می‌شوند مجموعه نیازهـای خـود را در مسـکنی برآورند که به‌واقع حداقل سطح مورد نیاز سـکونت را دارا است و در پاسخ‌گویی به نیازهای ساکنانش ناتوان است.

شیوه‌های معیشتی و زیستی گوناگون مانند شیوه‌هـای دامپروری، کشاورزی و صنعتی هرکدام نظـام مسـکونی خاص خود را به‌وجود آورده‌اند. تفاوت مسکن روستا و شهر نیز ناشی از نظام‌های اقتصادی و اجتمـاعی خـاص حاکم بر آن‌هاست. زندگی کـوچ‌نشـینی و عشـایری کـه همچنان موجود است نیز نوعی متمـایز از نظـام سـکنی گزینـی متناسـب بـا محـیط طبیعـی و نظـام اجتمـاعی عشـیره‌ای، کـوچ‌زیسـتی و دامپـروری بـه‌وجـود آورده است(صفوی و صداقت، 1392). هرگاه به اهمیت اقتصاد زیسـتی و امـرار معـاش پـی ببـریم درک ارزش‌هـای جامعه‌شناسی و فنّاوری معماری محلـی کـه توسـط خـود مـردم و بـدون ملاحظـات تجـاری شـکل گرفتـه اهمیـت می‌یابد. در گذشته خانه روستایی متناسب با شیوه معیشـت ساخته می‌شد اما در جهان امروز بـا تأثیرهـای بهداشـت و فنّـاوری در شـیوه زنـدگی شـهر و روسـتا، ایـن‌گونـه ضرورت‌ها در عمل یا در حال حذف شـدن اسـت یـا بـه بیرون از خانه انتقال یافته است (اخوت، 1376، 67).

نواحی روستایی بـا توجـه بـه ماهیـت تولیـدی خـود وابستگی زیادی به مسکن دارنـد. در نـواحی روسـتایی مسکن علاوه بر سرپناه بودن دارای کارکردهای دیگـری مانند محل نگهداری دام و انبار محصولات تولید شده و مکـانی بـرای فعالیـت‌هـای اقتصـادی ماننـد فـرآوری محصولات تولیـدی کشـاورزی اسـت، از طـرف دیگـر امروزه با توسعه ارتباطـات، مسـکن تـا حـد زیـادی در نواحی روستایی به‌لحاظ شکل ظاهری، طراحـی درونـی و تعداد طبقات تغییر کـرده اسـت (قنبـری، 1390، 34)؛ اما این تغییرات همواره مطلـوب نبـوده و در پـاره‌ای از مواقع باعث به‌وجود آمدن محیط‌هایی شده که انسـان را دچار مشکل می‌کند، به‌طوری‌که ملاحظه می‌شود شرایط بشر در سکونتگاه‌های خود در سراسر جهان تنزل یافتـه و بسـیاری از سـکونتگاه‌هـا، بـه‌ویـژه سـکونتگاه‌هـای روستایی برای ساکنان موجود و به‌علاوه سـاکنان آینـده خود بـه‌طـور فزاینـده‌ای غیرقابـل زنـدگی شـده اسـت (حاجی‌نژاد و همکاران، 1390).

یکی دیگر از عوامل تأثیرگذار بـر تغییـرات کـارکردی سکونتگاه‌های روستایی همانا ارتباط اقتصادی آن‌هـا بـا جوامـع شـهری اسـت (شـکوهی، 1379). تفـاوت‌هـای مکانی منابع اقتصادی موجب اختلاف در چشم‌اندازهای شهری و روستایی شده و در این رابطه هریک از شهرها و روسـتاها بافـت اقتصـادی خـاص منطقـه‌ای خـود را گرفته و نقش و عملکرد خـود را نیـز از همـان شـرایط بازیافته است(رضوانی، 1382).

برخی صاحبنظران تغییر در ساختار شغلی و اقتصادی، بالا رفتن سطح درآمد و افزایش آگاهی‌های نسل جدید، رشد کاذب قیمـت زمـین، ارائـه تسـهیلات بانـک‌هـا را از جملـه عوامـل مـؤثر بـر تحـولات مسـکن مـی‌داننـد (صیدایی و قاسمیان، 1391).

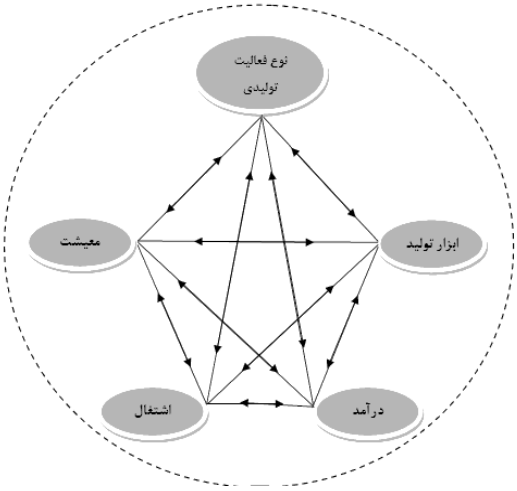
عوامل اقتصادی نه‌تنها بر کیفیت ساخت و مصالح بـه کـار گرفته شده تأثیر می‌گذارنـد، بلکـه سـازمان‌دهـی فضـایی و نوع فضـاهای مـورد نیـاز را نیـز تعیـین مـی‌کننـد، بنـابراین می‌تـوان «عوامـل اقتصـادی روسـتا را، در رابطـه بـا فضـای کالبدی روستا» در سه گروه مطرح کرد (تصویر شماره 2):

الـف- نـوع فعالیـت یـا فعالیـت‌هـای تولیـدی (نـوع محصولات: فروش بلافاصله بعد از برداشت، انبار کردن محصول و فضاهای مربوط به آن)

ب- ابزار تولید (سنتی، نیمه مکانیزه، مکانیزه کامـل و فضاهای مربوط به آن)

ج- میزان درآمد با قـدرت سـرمایه‌گـذاری در بخـش مسکن (زرگر، 1386: 104).

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

ت 2. تأثیر متقابل عوامل اقتصادی مؤثر بر تحولات کارکرد مسکن. منبع : صفری و همکاران، 1392.

خصلت‌های تولیدی و معیشتی مسکن، قسمتی از ساختار مسکن روستایی است که به آن وجه اقتصادی می‌دهد به‌عبارت دیگر تولید و نوع اقتصاد حاکم بر روستا همبستگی خاصی با زندگی در خانه روستایی دارد این مراکز جمعیتی طی دهه‌های اخیر با ورود مدرنیزاسیون و همگام با تحول‌خواهی روستاییان پذیرای دگرگونی‌ها شده‌اند، از این‌رو می‌بایست فضای روستاها به‌ویژه کالبد و شکل مسکن و منازل روستاییان به‌منظور هماهنگ شدن با وضعیت اقتصادی پیش‌آمده در تبعیت از گسترش استفاده از فناوری نوین به‌منظور جوابگویی به نیاز ساکنان این سکونتگاه‌ها و همچنین فراهم نمودن زمینه‌های رشد و توسعه، تغییر یابند (طالب و عنبری، 1384، 31).

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی به‌دست‌آمده از بررسی ویژگی‌های فردی پاسخ‌دهندگان نشان می‌دهد، 96.4 درصد پاسخگویان مرد و 3.6 درصد پاسخگویان زن، بیشترین رده سنی پاسخ‌دهندگان بین تا 30 تا 40 سال، بیشترین درصد فراوانی رده‌بندی سواد مربوط به دوره ابتدایی با 40.6 درصد، بیشترین درصد فراوانی شغل سرپرست خانوار مربوط به کشاورزی و باغداری با 37.5 درصد، میانگین درآمد ماهیانه خانوارها 748 هزار تومان، بیشترین درصد فراوانی متراژ مسکن، مساحت عرصه و مساحت اعیان به ترتیب برابر با 200-150 متر 100-50 متر و 150-100 متر و 31.3 از پاسخ‌دهندگان دارای سابقه ساخت مسکن با وام می‌باشند (جدول شماره 3).

شاخص	وضعیت
میانگین سنی	36.2 درصد 30 تا 40 ساله
بیشترین درصد فراوانی رده‌بندی سواد	40.6 درصد دوره ابتدایی
بیشترین درصد فراوانی شغل سرپرست خانوار	37.5 درصد کشاورزی و باغداری
میانگین درآمد ماهیانه خانوار	748 هزار تومان
بیشترین درصد فراوانی متراژ مسکن	22.8 درصد 200-150 متر
بیشترین درصد فراوانی مساحت عرصه	62.5 درصد 100-50 متر
بیشترین درصد فراوانی مساحت اعیان	37.5 درصد 150-100 متر
درصد سابقه ساخت مسکن با وام	31.3 درصد

ج 3. یافته‌های توصیفی به‌دست آمده از ویژگی‌های فردی. منبع: یافته‌های تحقیق،1394.

در ادامه بررسی یافته‌های توصیفی تحقیق، به ارزیابی وضعیت کارکردهای مسکن روستایی در ابعاد مختلف آن پرداخته شده است. نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد بالاترین میانگین مربوط به فعالیت زنان با میانگین 2.62 و کمترین میانگین مربوط به شاخص تدارکاتی با میانگین 1.46 است (جدول شماره 4). همراه با

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

دگرگـونی‌هـای کالبـدی و اجتمـاعی- اقتصـادی، کارکردهای تدارکاتی در بسیاری از روستاهای محـدوده حذف شده است و همچنین با توجه به تغییر در برخـی عناصر و اضافه شدن عناصر شـهری در اجـزای مسـکن شامل تغییر شـکل فضـای پخـت‌وپـز و حـذف عنصـر تنورخانه و اختصاص دادن فضـاهای بیشـتر بـه هـال و پذیرایی و استفاده از فنّاوری‌هـای جدیـد بـرای نظافـت منزل و فضـاهای مسـکن کارکردهـای زنـان در مسـکن تسهیل‌یافته است.

در ادامه تحقیق و جهت پاسخ بـه سـوالات تحقیـق از آزمون‌های استنباطی استفاده شده است. بر همین اساس برای پاسخ به سوال اول تحقیق از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شده است.

براساس آزمون t تک نمونه‌ای با احتساب دامنه طیفـی موجود که بـین 1 تـا 5 و بـراسـاس طیـف لیکـرت در نوسان است، این میزان برای تمامی کارکردهای مسـکن کمتر از شـرایط متوسـط (3) ارزیـابی‌شـده اسـت. ایـن تفاوت در سطح آلفا 0/01 معنادار است و تفاوت آن‌هـا از مطلوبیت عددی نیز به شکل منفی ارزیـابی و بـرآورد شده است. علـت ایـن امـر را مـی‌تـوان در تغییـر نـوع فعالیت‌های تولیدی و عدم سازگاری برخـی از مسـاکن با نوع فعالیت‌های تولیـدی در روسـتاهای موردمطالعـه، تغییر ابزار تولید، پایین بودن میزان درآمد، فاصله گرفتن از الگوهـای بـومی و روی آوردن بـه الگوهـای جدیـد، ناهمـاهنگی الگوهـای مسـکن بـا نیازهـای زیسـتی و معیشتی و افزایش استفاده از فناوری ابزار و تغییر جهت زندگی روستاییان از اقتصاد معیشتی و خودکفا به اقتصاد مصـرفی و تقلیـد از الگوهـای سـاخت مسـکن شـهری دانسـت کـه باعـث ایجـاد تحـول در کـارکرد مسـاکن روستایی شده است (جدول شماره 5).

در ادامه تحقیق و جهـت پاسـخگویی بـه سـوال دوم تحقیق با استفاده از آزمون متناسب با مقیاس متغیرها بـه بررسـی شـاخص‌هـای اقتصـادی مـؤثر در تحـولات کارکردهای مسکن روستاهای موردمطالعه پرداختـه‌شـده است. بر این اساس نتایج آزمون‌های گرفتـه‌شـده نشـان می‌دهد، بین شاخص‌های متـراژ مسـکن، وسـیله نقلیـه، تعداد دام، مالکیت باغ، سـابقه دریافـت اعتبـارات، نـوع شغل و درآمدو درصد درآمد به‌دست آمده از بخش غیر کشـاورزی بـا کـارکرد مسـکن روسـتایی دارای رابطـه معنادار است (جدول شماره 6).

شاخص	میانگین	انحراف معیار
معیشتی- تولیدی	1.54	0.22
تدارکاتی	1.47	0.26
اقتصادی	2.29	0.57
اجتماعی	2.33	0.73
زنان	2.62	0.42

ج 4. یافته‌های توصیفی به‌دست آمده در ارتباط با شاخص‌های کـارکرد مسـکن روسـتایی.
منبع: یافته‌های تحقیق.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

	مقدار آزمون = 3					
	مقدار t	درجه آزادی	معناداری	اختلاف میانگین	درصد اطمینان ٪95	
					کران پایین	کران بالا
کارکرد معیشتی- تولیدی	-97.316	223	0.000	-1.46071	-1.4903	-1.4311
کارکرد تدارکاتی	-88.380	223	0.000	-1.52589	-1.5599	-1.4919
کارکرد اجتماعی	-13.637	223	0.000	-0.66518	-0.7613	-0.5691
کارکرد اقتصادی	-18.545	223	0.000	-0.71152	-0.7871	-0.6359
کارکرد زنان	-13.741	223	0.000	-0.38329	-0.4383	-0.3283

ج 5. تحلیل میانگین عددی حاصل از بررسی کارکردهای مسکن خانوارهای روستایی. منبع: یافته‌های تحقیق.

متغیر مورد بررسی	نوع آزمون	آماره آزمون	سطح معناداری	توضیحات
متراژ مسکن	همبستگی پیرسون	0/268	0/000*	با افزایش متراژ مسکن کارکرد مسکن افزایش می‌یابد.
مالکیت باغ	همبستگی پیرسون	0/204	0/000*	با افزایش متراژ مسکن کارکرد مسکن افزایش می‌یابد.
مالکیت اراضی آبی	همبستگی پیرسون	0/091	0/176	-
مالکیت اراضی دیم	همبستگی پیرسون	0/062	0/286	-
پس انداز	همبستگی پیرسون	0/067	0/247*	-
وسیله نقلیه	جان کهیر	19.071	0/000*	خانوارهای دارای وسیله نقلیه تراکتور بیشتر با تحول کارکرد مسکن نسبت به دیگر خانوارها مواجه بوده‌اند.
تعداد دام	همبستگی پیرسون	0/468	0/000*	با افزایش تعداد دام کارکرد مسکن افزایش می‌یابد.
دریافت اعتبارات	یومن ویتنی	-5.947	0/000*	خانوارهای دریافت‌کننده اعتبارت بیشتر با تحول کارکرد مسکن نسبت به دیگر خانوارها مواجه بوده‌اند.
نوع شغل	کروسکال والیس	48.877	0/000	سرپرست خانوار دارای شغل دامدار دارای بیشترین رتبه بوده‌اند.
درآمد	همبستگی پیرسون	0/214	0/000	با افزایش درآمد کارکرد مسکن افزایش می‌یابد.
درآمد به‌دست‌آمده از بخش غیر کشاورزی	همبستگی پیرسون	-0/241	0/000	با افزایش درصد درآمد به‌دست‌آمده از بخش غیر کشاورزی کارکرد مسکن کاهش می‌یابد.
اشتغال زنان	یومن ویتنی	-0/987	0/567	-
تنوع شغلی خانوار	همبستگی پیرسون	0/085	0/647	-
انبار	یومن ویتنی	-0/687	0/607	-

ج 6. رابطه بین کارکردهای مسکن با شاخص‌های اقتصادی.

سطح معناداری: یک درصد، ** سطح معناداری: پنج درصد.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

نتیجه

اهمیت مسکن در روستاها ناشی از پاسخگویی آن به نیازهای اصلی زیستی و اقتصادی جامعه روستایی است. مسکن در جامعه روستایی علاوه بر آنکه یک مأوای مطمئن برای سکونت است، بخشی از فضای ضروری برای فعالیت اقتصادی در زمینه کشاورزی و دامداری نیز محسوب می‌شود. مسکن روستایی تنها برای تأمین نیازهای زیستی و پناهگاهی نیست بلکه متناسب با نوع فرهنگ، تمدن و ساختارها، تحولاتی را پذیرفته است. یعنی مسکن روستایی در مراحل مختلف تاریخی متناسب با نوع ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و محیطی شکل‌های گوناگون داشته است. در تحقیق حاضر به تحلیل شاخص‌های اقتصادی مؤثر بر تحولات کارکرد مسکن روستایی پرداختیم.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد بالاترین میانگین مربوط به کارکرد زنان با میانگین 2.62 و کمترین میانگین مربوط به شاخص تدارکاتی با میانگین 1.46 است. بر این اساس نتایج آزمون‌های گرفته شده نشان می‌دهد شاخص‌های متراژ مسکن، وسیله نقلیه، تعداد دام، مالکیت باغ، سابقه دریافت اعتبارات، نوع شغل و درآمد و درصد درآمد به‌دست آمده از بخش غیر کشاورزی با کارکرد مسکن روستایی دارای رابطه معنادار است. بررسی‌ها نشان می‌دهد همراه با دگرگونی‌های کالبدی و اجتماعی- اقتصادی، کارکردهای تدارکاتی در بسیاری از روستاهای محدوده، حذف و همچنین با توجه به تغییر در برخی عناصر و اضافه شدن عناصر شهری در اجزای مسکن و اختصاص دادن فضاهای بیشتر به هال و پذیرایی و استفاده از فناوری‌های جدید برای نظافت منزل و فضاهای مسکن کارکردهای زنان در مسکن تسهیل یافته است. با گسترش ارزش‌های به اصطلاح شهری به محیط‌های روستایی برخی اجزای ساختاری، کارکردهای خانه‌های روستایی دگرگون‌شده و با فاصله گرفتن از الگوهای بومی و روی آوردن به الگوهای جدید، ناهماهنگی الگوهای مسکن با نیازهای زیستی و معیشتی و افزایش استفاده از فنّاوری ابزار، نه‌تنها ساختار کالبدی بلکه فضاها و نحوه فضابندی خانه‌های روستایی تحت تأثیر قرارگرفته است این دگرگونی‌ها در مواردی نظیر فضابندی درون خانه‌ها و اسباب منزل و نحوه آرایش فضای درونی و ... قابل‌بررسی است.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از "تحلیل شاخص‌های اقتصادی مؤثر بر تحولات کارکرد مسکن روستایی" پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

1- توجه به مقوله‌های معیشتی، تولیدی، صنایع‌دستی و ... در قالب ساخت مساکن روستایی

2- تفکیک سیاست‌های اجرایی مسکن شهری از روستایی و ارائه الگوی مسکن روستایی

3- ساخت مسکن جدید با توجه به ویژگی‌های محیطی و جغرافیایی هر منطقه

4- استفاده از تجارب بومی هر منطقه در ساخت مسکن روستایی.

فهرست منابع

- بدری، سید علی، موسوی سیروس. (1389)، تحلیلی بر روند تغییرات برخی ویژگی‌های مسکن روستایی در ایران، مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین‌المللی جغرافیدانان جهان اسلام صص 14-1.

- پرواز، عزالدین. (1390)، تحولات کالبدی – فضایی مسکن روستایی، مطالعه موردی، دهستان چله از توابع بخش مرکزی شهرستان گیلانغرب، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه شهید بهشتی، استاد راهنما، عباس سعیدی.

- حسینی ابری، سید حسن. (1380)، مدخلی بر جغرافیای روستایی ایران انتشارات دانشگاه اصفهان، ص 28.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

- زرگر، اکبر. (1386)، درآمدی بر شناخت معماری روستایی ایران، چاپ چهارم، تهران، انتشارات شهید بهشتی، ص 104.
- سرتیپی‌پور، محسن. (1388)، گونه‌شناسی مسکن روستایی استان مرکزی، معاونت پژوهشی و فناوری دانشگاه شهید بهشتی، فصلنامه مسکن و محیط، شماره 133، انتشارات دانشگاه تهران، ص 14-3.
- سعیدی، عباس و منیژه احمدی. (1390)، الحاق شهری سکونتگاه های روستایی پیرامون شهر زنجان (مطالعه موردی: روستاهای سایان و گاوازنگ، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره 145، صص 18-3.
- سعیدی، عباس؛ احمدی، منیژه. (1390)، شهرگی و دگردیسی ساختاری- کارکردی خانه‌های روستایی؛ مورد: روستاهای پیرامون شهر زنجان، فصلنامه جغرافیا، سال نهم، شماره 1، صص 18-1.
- سعیدی، عباس. (1391)، پویش ساختاری- کارکردی: رویکردی بدیل در برنامه‌ریزی فضایی، فصلنامه جغرافیا، شماره 31، ص 21-7.
- سعیدی، عباس؛ امینی، فریبا. (1389)، ناپایداری سکونتگاهی و تحول کارکردی مسکن روستایی، (مورد مطالعه: روستا خفر، ناحیه نظنز- بادرود)، فصلنامه علمی- پژوهشی انجمن جغرافیای ایران، سال هشتم، شماره 27، صص 43-29.
- صفوی، بیژن؛ صداقت، ابوذر. (1392)، مؤلفه‌ها و شاخصه‌های مؤثر بر تحول و وضعیت مسکن از گذشته تا آینده از منظر اثرگذاری اقتصاد بر معماری بومی، همایش معماری و شهرسازی و توسعه پایدار.
- طالب، مهدی؛ عنبری، موسی. (1384)، جامعه‌شناسی روستایی با ابعاد تغییروتوسعه در جامعه روستایی ایران: چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران.
- عنابستانی، علی‌اکبر؛ شایان، حمید؛ بنیادداشت، ابوالقاسم. (1390)، بررسی نقش اعتبارات بر تغییر الگوی مسکن در نواحی روستایی، مجله علمی تخصصی برنامه‌ریزی فضایی، شماره 3، ص 80-63.
- عینالی، جمشید، محمدی یگانه، بهروز؛ خالدی‌نیا، طیب. (1394)، اثرات بهسازی مسکن در تحولات کارکرد اقتصادی مساکن روستایی مورد: دهستان شمشیر در شهرستان پاوه، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، شماره 14، صص 29-191.
- محمدی یگانه، بهروز؛ چراغی، مهدی؛ عباسی، جواد؛ تاراسی، زهرا. (1392)، نقش اعتبارات بهسازی مسکن بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی مطالعه موردی: شهرستان زنجان، دهستان معجزات، مسکن و محیط روستا, دوره 32، شماره 141؛ صص 108-99.
- نصیری، معصومه. (1386)، توزیع جغرافیایی فقر مسکن و پراکندگی زنان مطلقه خانه‌دار در مناطق 22 گانه تهران، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره 24، سال ششم، ص 240-223.
- ناجی، علی‌اکبر؛ فلاحی، محمدعلی؛ ذبیحی، مریم. (1389)، "بررسی تأثیر پویای عوامل کلان اقتصادی بر نوسانات قیمت مسکن در ایران (1386 تا 1389)، مجله دانش و توسعه، سال هجدهم، شماره31.
- قنبری، ابوالفضل.(1390)، تحلیلی بر نابرابری‌های مسکن روستایی شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی در سال1387. مسکن و محیط روستا، شماره30، صص50-33.
- حاجی‌نژاد، علی؛ رفیعان، مجتبی؛ زمانی، حسین. (1390)، بررسی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر میزان رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی (مطالعه موردی: مقایسه بافت قدیم و جدید شهر شیراز)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره 77، صص143-129.
- شکویی، حسین. (1379)، دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری. سمت، تهران.
- اخوت، محمدرحیم. (1376)، بافت‌های کالبدی قدیم مایه رویا پروری یاسرچشمه مصیبت، مقالات همایش تخصصی بافت‌های شهری.
- رضوانی، محمدرضا. (1382)، تحلیل روند ایجاد گسترش خانه‌های دوم در نواحی روستایی شمال تهران. پژوهش‌های جغرافیایی، شماره 59، دانشگاه تهران.
- Short, J. R. (2006): Urban Theory A critical Assessment, Rutledge, Newyork.
- park،k. (2005)،Textbook of preventive and social medicine ،18 edition ،Banarsidasbhanot publisher India.
- Reckford،jonathan. (2010)، Housing and health: partners against poverty، shelter Report، Habitat for Humanity International، USA.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]